

УДК 94:[336.226.43.025.1:559.742.13](477)''1922/1937''(045)
DOI: 10.31651/2413-8142-2023-30-Ovsinskyj

Jurij Ovsinskyj

Ph.D. (in History), Associate Professor of the Department of Medieval History and Byzantium Studies, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7174-256X>
mail: owsik1968@gmail.com

TAX LEGISLATION ON DOGS AND REGISTRATION AND TAX DOG TOKENS IN THE USSR (1922-1937 YEARS)

Bibliographic Description of the Article: Ovsinskyj, J. (2023). Tax legislation on dogs and registration and tax dog tokens in the USSR (1922-1937 years). *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 30, 39-48. (In Ukrainian). doi: 10.31651/2413-8142-2023-30-Ovsinskyj

Abstract. The purpose. Coverage based on discovered sources of the tax policy of the USSR in the 20s and 30s of the 20th century regarding dog owners, terms and amounts of payment, public reaction to innovations. Samples of tax registration tokens of this period are randomly analyzed (form, content, language, etc.). On the basis of this, for example, the degree of observance of the law on the language of the "rooting" period (1923-1932) is clarified.

The scientific novelty lies in the fact that although a lot has been written and published about the tax policy of the USSR in the 20s and 30s of the 20th century, this aspect of it has never been considered separately by anyone. Also, for the first time, the main types of tax-registration dog tokens of various cities of the USSR of the specified period are analyzed and introduced into scientific circulation.

Conclusions. In the 20s and 30s of the 20th century, the practice of taxing dogs on the population, which existed in the "pre-revolutionary" period, was revived in the USSR. The reason for this, first of all, was the need for accounting and registration of animals due to a significant number of stray dogs and frequent outbreaks of plagues, in particular rabies. Dogs were included in the "small livestock" category.

A whole layer of regulatory and binding resolutions of the authorities regarding this problem, which contained fiscal, registration, sanitary-veterinary, social-regulatory, penal and other components, was postponed. These resolutions were mostly published in the press of that time to familiarize the population with them.

The increase in the tax burden against the background of the famine years caused dissatisfaction among the population, especially the peasants, due to which the authorities were forced to react and began to deny the existence of a dog tax in some places.

Dog registration and tax tokens from Ukrainian cities of this period are witnesses of the era, historical sources and artifacts at the same time. According to the surviving specimens, we know that the «Ukrainian-speaking» dog tokens (1926-1937) first appeared in the stream of «rooting» as a historical phenomenon. Their analysis proves, for example, the violation by the administrative and financial bodies of certain Ukrainian cities in certain years of the requirements of the «Ukrainian language» of such tokens. After the Holodomor (1932-1933) and repressions (1934-1937), this phenomenon practically disappeared, which was obviously directly related to the collapse of the «Ukrainization» process as a whole.

Keywords: USSR, dog tax, stray dogs, rabies, veterinary care, registration, registration and tax token, district and city finance departments, «Ukrainization».

Юрій Овсінський

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики ЛНУ імені Івана Франка, м. Львів, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7174-256X>
mail: owsik1968@gmail.com

Бібліографічний опис для цитування: Овсінський Ю. Податкове законодавство щодо собак та реєстраційно-податкові собачі жетони в УСРР (1922-1937 рр.). *Український селянин*. 2023. Вип. 30. С. 39-48. doi:10.31651/2413-8142-2022-30-Ovsinskyj

ПОДАТКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО СОБАК ТА РЕЄСТРАЦІЙНО-ПОДАТКОВІ СОБАЧІ ЖЕТОНИ В УСРР (1922-1937 РР.)

Анотація. Мета статті – висвітлення на основі виявлених джерел податкової політики УСРР у 20 – 30-ті роки ХХ ст. щодо власників собак, умов та розмірів сплати, суспільної реакції на нововведення. Прінагідно проаналізовано зразки податково-реєстраційних жетонів цього періоду (форма, зміст, мова тощо). На підставі цього, наприклад, з'ясовано її ступінь дотримання закону про мову періоду «коренізації» (1923 – 1932 рр.).

Наукова новизна полягає у тому, що хоча про податкову політику УСРР 20-30-х років ХХ ст. загалом написано й опубліковано чимало, саме цей її аспект ніколи й ніким окремо не розглядався. Також вперше вивчено й введено в науковий обіг основні види податково-реєстраційних собачих жетонів різних міст УСРР зазначеного періоду.

Висновки. У 1920-х роках в УСРР відродили практику податку на собак із населення, яка існувала до того у Російській імперії. Причиною цього була необхідність обліку та реєстрації тварин через значну кількість бездомних собак та часті спалахи пошестей, зокрема сказу. Собак було внесено до категорії «дрібна худоба». Відклався цілий пласт регулятивно-зобов'язувальних постанов влади стосовно цієї проблеми, які містили фіскальну, реєстраційну, санітарно-ветеринарну, суспільно-регулятивну, штрафну та інші складові. Ці постанови здебільшого публікувалися у тогочасній пресі для ознайомлення з ними населення.

Посилення податкового тягаря на тлі голодних років викликало невдоволення населення, особливо селян, через що влада змушена була реагувати й почала місяцями заперечувати існування податку за собак.

Собачі реєстраційно-податкові жетони з українських міст цього періоду є свідками епохи, історичними джерелами й артефактами одночасно. За екземплярами, що збереглися, знаємо, що у річці «коренізації» вперше як історичне явище мали ходження «україномовні» собачі жетони (1926 – 1937 рр.). Їх аналіз засвідчує, наприклад, порушення адміністративно-фінансовими органами окремих українських міст вимог «україномовності» таких жетонів. Після Голодомору (1932 – 1933 рр.) та репресій (1934 – 1937 рр.) це явище практично зникає, що, очевидно, було безпосередньо пов'язано із згоранням процесу «українізації».

Ключові слова: УСРР, податок за собак, бездомні собаки, сказ, ветеринарний догляд, реєстрація, реєстраційно-податковий жетон, окружні та міські фінвідділи, «українізація».

Постановка проблеми. Незважаючи на звернення науковців до висвітлення податкової політики УСРР досліджуваного періоду в цілому, окреслена у статті вузька проблематика є новою для вітчизняної історіографії й ніколи ніким окремо не розглядалася. Принагідно вперше вводиться в науковий обіг аналіз відомих автором реєстраційно-податкових собачих жетонів періоду УСРР як артефактів та джерел, свідків епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній історіографії в цілому податковою політикою УСРР 20 – 30-х років ХХ ст. та аналізом основних видів податків з населення займається П. Гай-Нижник, автор низки монографій та статей¹. Податкову політику радянської влади періоду НЕПу також досліджували С. Корноненко та В. Лазуренко². С. Міняйло проаналізувала податки в українському селі 30-х років ХХ ст.³

Метою статті є висвітлення на основі виявлених джерел податкової політики УСРР у 20 – 30-ті роки ХХ ст. щодо власників собак, умов та розмірів сплати, суспільної реакції на нововведення. Принагідно проаналізовано зразки податково-реєстраційних жетонів цього періоду (форма, зміст, мова тощо). На підставі цього, наприклад, з'ясовується й ступінь дотримання закону про мову періоду «коренізації».

Виклад основного матеріалу. На думку українського історика П. Гай-Нижника, з другої половини 1920 р. можемо говорити

про «повномірне запровадження воєннокомуністичної моделі для України, коли на її терені припиняються активні і тотальні бойові дії. УНР програє війну і на її території встановлюється більшовицька влада, керована з Росії. Щоправда, проголошена більшовиками Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР) де-юре була суверенною аж до грудня 1922 р., проте де-факто [...] вона являла собою цілком маріонеточне територіально-адміністративне утворення (одиницю РСФРР)⁴.

Наслідком лихоліть й хаосу 1917 – 1922 рр. стали десятки тисяч покинутих непризволяще тварин, зокрема собак, які бродили містами, селами та польовими дорогами, стаючи джерелом поширення інфекцій, зокрема сказу. Саме очевидна невирішеність проблеми обліку та регулювання кількості собак у населення спонукала більшовиків реагувати на злободенне питання законодавчо й фіскально. З 1921 р. ними впроваджувалася нова економічна політика (НЕП), елементом якої стало відродження податкової системи, що повторювала в загальних рисах податкову систему Російської імперії. У цей період знову стягувалися промисловий податок, подвірний податок, військовий податок, квартирний податок, податок з нерухомості та землі, акцизи, мита, гербовий збір... і податок з тварин⁵.

31 жовтня 1922 р. голова Раднаркому Християн Раковський (Раковський Християн (1873-1941) – болг., румун., рос. і укр. по-

1 Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917-1930 рр.). Київ, 2006. 303 с.; Гай-Нижник П. Податки в УСРР у період НЕПу (1921-1930 рр.) Історія торгівлі, податків та мита: П'ята міжнародна наукова школа-семінар (Дніпропетровськ, 27-28 жовтня 2011 року). Київ, 2011. С. 80-84; Гай-Нижник П. Податкова політика більшовиків в УСРР за часів воєнного комунізму. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2011. Вип. 2. С. 96–106; Гай-Нижник П. Україна: фінанси і політика (1917–1922 рр.). Київ: Саміт-книга, 2021. 808 с.: іл.

2 Корноненко С., Лазуренко В. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу. Черкаси: Ваш дім, 2004. 184 с.

3 Міняйло С. Податкова політика радянської влади в українському селі в умовах формування та утвердження радгоспно-колгоспної системи (1930 – 1939 рр.): історичний аспект. Автореферат ... канд. іст. наук / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2007. 25 с.

4 Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917-1930 рр.). С. 182.

5 Краткая история налогов и налогообложения в России. URL: https://www.prostobiz.ua/biznes/razvitie_biznesa/stati/kratkaya_istoriya_nalogov_i_nalogooblozheniya_v_rossii

літ. діяч, голова РНК УСРР із січня 1919 по червень 1923 рр. – авт.) підписав Постанову⁶ «Про перелік худоби, що підлягає оподаткуванню місцевим податком»⁷, яка започаткувала радянське оподаткування собак. Собак було названо «прирученими тваринами» й визнано «дрібною худобою», поряд із вівцями, козами та свинями. Однак цього виявилось недостатньо. Проблема лежала не лише в податковій площині, а й у кінологічній, реєстраційно-обліковій та санітарно-ветеринарній. Виникла нагальна потреба законодавчого врегулювання багатьох пов'язаних з нею моментів.

На директиву згори відреагували на місцях. Так у постанові Київського Губфінвідділу № 514 від 30 грудня 1922 р. читаємо: «§2) З початку текучого 1922 – 1923 бюджетного року встановити: а) Збір з худоби та домашніх тварин, за винятком коней, у розмірі 400 руб. з голови великої рогатої худоби; і 100 руб. з голови дрібної худоби на півріччя». У примітці до цього параграфу уточнювалося, що «дрібною худобою вважаються [...] собаки понад 6 місяців [...], а дрібна худоба до 6 місяців збору не підлягає»⁸. Відтак у 1922 р. за одного пса належалося податку 100 руб. на півріччя, що згідно з грошовою реформою (Всередині країни діяли дві валютні системи: забезпечені червінці та незабезпечені «радзнаки» (рублі, карбованці) емітовані в різний час. Держбанк щодня оголошував новий курс червінця по відношенню до карбованця, що породжувало спекуляцію і створювало труднощі для розвитку торговельної та господарської діяльності. 24 жовтня 1922 р. був прийнятий декрет Раднаркому про проведення другої деномінації. Відповідно до декрету в обіг випускалися державні грошові знаки РРФСР зразка 1923 р. 1 карбованець 1923 року дорівнював 100 карбованцям грошовими знаками 1922 р. або 1 млн карбованців грошовими знаками, що випускалися до 1922 р. – авт.) відповідало 1 рублю (карбованцю) у 1923 р.

Очевидно, що у м. Києві над цим працювала ціла група фахівців – кінологів, юристів, працівників санітарно-ветеринарних служб. Результатом такої співпраці стала Обов'язкова Постанова київського Губвикон-

кому № 221 від 19 вересня 1923 р., що містила аж 23 параграфи⁹!

У преамбулі постанови пояснювалося, що приймається вона «з приводу того, що головною причиною великого поширення сказу поміж домашніми тваринами та затруєння сказом людей є відсутність правил, щодо утримання собак та планомірних заходів відносно ловлі та знищення шляючих та безхозяйних собак в м. Києві та міських селитьбах губернії»¹⁰.

Документ дуже інформативний і цікавий, то ж проаналізуємо його докладно. Найважливішим тут бачиться § 8, згідно з яким «всі собаки в залежності від способу їх держання поділяються на дві категорії: 1) ланцюгових, що тримають на ланцюгах, а не на мотузках; 2) неланцюгових (для полювання, дворових, хатніх та инш)». Таку деталізацію у радянських нормативно-виконавчих актах зустрічаємо вперше! Однак у тексті, на жаль, не вказано податкові тарифи (чи відсутність таких) застосовно до вищезгаданих категорій.

Отже, наприклад, перебування пса в межах подвір'я свого господаря, але не на ланцюгу, автоматично ставило його в один ряд із мисливськими та хатніми псами. До цієї постанови додавався промовистий зразок бланку відомості, за якою домоуправління мали надавати комунвідділам відомості про собак, що перебували на їх території. У ньому вписувалося прізвище та ім'я власника пса, номер помешкання і категорія пса. До «неланцюгових» тут віднесено «для полювання, хатніх, дворових та безхозних»¹¹.

Згідно з §1, право заповнювати такі бланки мали «всі власники будинків, орендатори, керуючі справами, домкомбіді, держустанови та инш. м. Києва та міських селитьб Київщини». На це давалося 2 тижні з дня публікації постанови в пресі. §2 зобов'язував паралельно виявляти й реєструвати безхозних собак. Після збору даних, згідно з §20, на комунвідділи покладалися:

«1) Реєстрація собак і видача встановлених знаків з номерами.

2) Ловля та знищення волочащих собак.

3) Виключення, згідно припису ветеринарного догляду, всіх покусаних собак та котів із місця їх перебування та знищення їх.

6 На підставі постанови РНК РСФРР від 26 вересня 1922 р. (опублікованої в „Известиях ВЦИК” 1 жовтня 1922 р. ч. 221/1660), а також згідно ст. 8 п. “А” розділу 2 Постанови „ВуЦВК” від 15 серпня 1922 р. „Про місцевий бюджет” (Збірн. Узак. за 1922 р. ч. 34, ст. 534).

7 Постанова Ради Народних Комісарів. Про перелік худоби, що підлягає оподаткуванню місцевим податком. *Вісти ВУЦВК* [Харків]. 1922. № 269. 29 листопада. С. 4.

8 По Губфинотделу. Об установлении окладного года. Приказ № 514. 30 декабря 1922 г. *Вестник Киевского губисполкома №21*. Киев. 1923. 4 января. С. 2.

9 Про Заходи попередження й боротьби зі сказом собак в м. Києві та инш. міських селитьбах Київщини. Обов'язкова постанова Губвиконкому ч. 221 від 19-го вересня 1923 р. *Вістник Київського губвиконкому Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів*. Київ. 1923. № 80. 11 жовтня. С. 1-2.

10 Ibid. С. 1.

11 Ibid. С. 2.

4) Виключення всіх підозрілих до захоรวання сказом собак та котів й доставка їх до ветеринарних установ, згідно розпорядження ветдогляду.

5) Будування та спорудження ізоляторів для затриманих собак»¹².

Комунвідділам надавалося «право брати з володарів зареєстрованих собак плату за знаки з номерами по заготовчій їх вартості» (§22), які «повинні причіплюватися до нашійників» (§3). Від реєстрації звільнялися цуценята віком до одного місяця. А от «міліційські собаки-шукачки та циркові дресіровані собаки» підлягали реєстрації на загальних підставах (§4). У §5 прямо говориться, що це податок, встановлений Губфінвідділом, тому жетон міг бути виданий лише після пред'явлення квитанції про його сплату. Сам розмір податку в цій розлогій постанові чомусь жодного разу не вказується, хоча реєстраційний «номерний знак» згадується у §3, 5-6, 9, 20, 22 постанови. Описаний вище екземпляр реєстраційно-податкового жетона з Києва за 1923 р. автором невідомий (Хоча можливо він є у одній із приватних колекцій за цим напрямком – авт.), однак зберігся аналогічний жетон круглої форми з м. Житомир з написом «Ж.О.Ф.О» (Житомирский Окружной Финансовый Отдел) і вказаним роком – «1923» (реєстраційний номер 24)¹³.

Гості м. Києва, що прибували з собаками, мали їх зареєструвати у Комунвідділі й також отримати «знак з номером», тобто сплатити податок (§6). Більше того, §7 їм приписувалося «тримати собак на привязі чи в намордниках; в протилежному випадку собаки вважаються волочачими, підлягають затриманню та знищенню, а володарі їх несуть відповідальність за порушення цієї постанови».

Всі зареєстровані собаки могли вільно «випускатися на вулиці, у двори, сади та інші місця громадського користування зі знаками в нашійниках та намордниках, що цілком забезпечують від укусу, або ж виводитись на смичках, в протилежному випадку собаки вважаються волочачими і підлягають знищенню; собаки-шукачки та циркові можуть випускатися на час праці та дресіровки в місця громадського користування без намордників та шворок (§9)».

Комунвідділи мали діяти «під догляданням Ветдогляду Губ. і Окраземуправління по планам й методам, що вироблено ними при

безпосередній та найближчій участі ветдогляду (§21)». «Окрвиконкомам надається право в залежності від місцевих умов та степені росповсюдження сказу між собаками в сільських місцевостях – поширити цю постанову і на них (§23)». Тобто, постанова набувала чинності й у селах Київщини.

В оголошенні Черкаського Окрфінвідділу від 3 жовтня 1923 р. стосовно необхідності реєстрації собак також знаходимо перелік осіб (власники будинків, орендарі, управдомі і коменданти), котрі зобов'язані не пізніше 5 жовтня 1923 р. подати в Окрфінвідділ відомості про власників собак. «Дворово-ланцюгові» собаки мали подаватися окремим списком¹⁴.

Процедура реєстрації власниками своїх собак у місцевих органах у саркастичній формі описана 12 грудня 1923 р. у харківській газеті «Пролетарий» (стаття «Собачья регистрація»). «Як облік, так і волокіта. Собаку треба зареєструвати і то по два дні доводиться простоювати у чергах. Приблизно так: Робітник, що має собаку, з'являється до районного фінінспектора, отримує у нього «собачу» анкету, заповнює її, повертається назад до фінінспектора, від нього до фінвідділу, там скеровується від столу до столу. Зрештою, стає у чергу. І чекає»¹⁵.

В Обов'язковій Постанові №101 Єлисаветградського окрвиконкому від 2 листопада 1923 р. собаки також названі оподатковуваною «дрібною худобою», але з уточненням, що «дворово-ланцюгові» і «розшукові» собаки податком не обкладаються. За півріччя тут належалося до сплати 10 коп. за кожного пса (це еквівалент 10-ти рублів у 1922 р. – авт.). «Названий податок підлягає сплаті за 1-е півріччя 1923-24 бюджетного року в м. Єлисаветграді не пізніше 15-го листопада, а в інших міських місцевостях Округи не пізніше, ніж 30 листопада»¹⁶. Тариф був однаковим як для м. Єлисаветграда, так і для міст округи: Бобринця, Новомиргорода і Новоукраїнки¹⁷.

Суттєво інші податкові тарифи на 1923 р. знаходимо у цікавому документі, датованому 31 травня 1923 р., – Наказі № 34 Донецького Губвиконкому (проведеному через Губфінвідділ) для міста Бахмут. Вже преамбула цього наказу показує рівень тогочасної радянської бюрократії, де пояснюється, що документ узгоджено з п'ятьма різними постановами й доповненнями ВУЦВК за 1922 – 1923 рр. Далі

¹² Ibid.

¹³ Див. №1 у додатку. Наявний у приватній збірці автора.

¹⁴ Оповіщення Черкаського Окрфінотдела. *Шлях революції*. Черкаси. 1923. № 179. 3 жовтня. С. 4.

¹⁵ Собачья регистрація. *Пролетарий* [Харків]. 1923. № 35. 12 декабрия. С. 5.

¹⁶ Обязательное постановление № 101 Елисаветградского Окружного Исполнительного комитета. 2 ноября 1923 года. *Красный путь* [Елисаветград]. 1923. № 252 (551). 3 ноября. С. 3-4.

¹⁷ От Елисаветградского Окрфінотдела. *Красный путь*. 1923. № 259 (558). 13 ноября. С. 4.

це все ще узгоджувалося з Управлінням Народного Комісаріату Фінансів і з НКВС (!)¹⁸.

Донецький губвиконком запроваджував на території Донецької губернії низку місцевих податків, зборів та мит. Параграфом №16 запроваджувався податок на худобу та інших домашніх тварин. У містах за півріччя: а) з голови великої рогатої худоби – 25 руб.; б) з голови дрібної худоби – 5 руб. Уточнювалося, що до дрібної худоби відносяться й собаки. Відтак у містах, навіть таких як Бахмут, утримання собаки коштували власнику 10 руб. на рік (еквівалент 1000 руб. у 1922 р.). Ця постанова набувала чинності з 1 квітня 1923 р.¹⁹ Очевидно, такий розмір податку протримався лише до кінця поточного року й навряд чи був виконаний, бо у наступні роки спостерігаємо його різке зменшення.

Окрім вищеописаних у 1923 – 1925 рр. ціла низка обов'язкових постанов губернських та окружних виконкомів про запровадження податку за собак мала місце у таких містах: Харків²⁰, Полтава²¹, Прилуки²², Катеринослав²³, Одеса²⁴, Миколаїв²⁵, Первомайськ²⁶, Мелітополь²⁷.

Як бачимо, податкові тарифи фінвідділів губвиконкомів в УСРР суттєво різнилися, що наводить на думку про певну свободу дій на місцях у цьому питанні. Загальнореспубліканського фіксованого тарифу не існувало.

У голодні роки податковий гніт часто викликав суспільне невдоволення. Це був час, коли населення ще наслідувалося задавати владі незручні питання у періодичних виданнях. Показовим тут є лист «Транспортника, тов. Бачманова» до редакції газети «Волинський пролетарий». Він, зокрема, обурювався тим, що радянська влада відродила низку податків, які існували ще у царській Росії, і, на його думку, мали би бути скасовані як пережиток тих часів. Редакція газети 28 березня 1924

р. відповіла «тов. Бачманову», що «податок за собак не існує, а оплачується лише вартість нумера при реєстрації собак»(!)²⁸. Це було би правдою, коли б держава власним коштом покривала видатки на виготовлення жетонів, надаючи їм лише обліково-реєстраційного характеру, як це було у Російській імперії, де наприклад, існувала пільгова категорія собачих жетонів «безплатный» (або у міжвоєнній Польщі, де звільненими від податку були окремі категорії «ланцюгових» та службових собак і жетон видавався безкоштовно).

Подібне цього ж року стверджував у «Торгово-Промисловому Бюлетені Київської товарної біржі» такий собі товариш «Е. Зісерман»: «структура сучасного київського комунального бюджету докорінно різниться від звичної будови довоєнних [царських. – Авт.] міських бюджетів. Якщо останні у своїй дохідній частині опиралися переважно на систему місцевих податків і зборів, то сучасний бюджет київського Комгоспу цілковито позбавлений цих елементів, [...] починаючи з оціночного збору і закінчуючи податком на собак»²⁹. Однак цитована вище «Обов'язкова Постанова київського Губвиконкому № 221» чітко вказує, що це податок, який сплачується (§5). Постає питання – для чого знадобилося вводити в оману населення? Очевидно, щоб якось вгамувувати зростання невдоволення політикою більшовиків.

Про те, що це був саме податок, свідчить й бланк облікової податкової відомості окрфінвідділу м. Зінов'ївська (Зінов'ївськом у 1924-1934 рр. називалося м. Копивницький (Кіровоград). – авт.) за 1924 р., де в графі № 9 вказано «Мелкий скот и собаки». Зазначалося, що розмір цього податку затверджено згідно з Постановою № 1469 Одеського губвиконкому. Далі уточнювалося, що це «місцеві податки та збори», які слід сплачувати піврічно: 1-е

18 Официальный отдел. Приказ №34 Донецкого Губернского Исполнительного Комитета (По Губфинотделу) 31 мая 1923 года. г. Бахмут. *Всероссийская кочегарка* [Бахмут]. 1923. № 81 (827). 6 июня. С. 4.

19 Ibid.

20 Обязательное постановление Харьковского Губисполкома от 14 июля 1924 г. № 141. *Коммунист* [Харків]. 1924. № 161. 16 июля. С. 4. Местные налоги и сборы на 1924-25 г. [Харків]. *Харьковский пролетарий*. 1924. № 126. 16 сентября. С. 3.

21 Постанова Ч. 241 Полтавського Губвиконкому по Губфінвідділу. 14 листопада 1924 року. *Більшовик Полтавщини*. 1924. № 14. 20 листопада. С. 4; Обов'язкова постанова № 93 Полтавського Губерніяльного Виконавчого Комітету від 27 червня 1925 року. *Більшовик Полтавщини*. 1925. № 145. 28 червня. С. 4.

22 Обов'язкова Постанова Ч 16. Копія. Прилуцького Округового Виконавчого Комітету. 2-го квітня 1925 року. *Правда Прилучини*. 1925. № 29. 9 квітня. С. 4.

23 Обязательное постановление Екатеринослав. Губисполкома по Губземуправлению и Губземкоммунхозу № 61. мая 22-го дня 1925 г. Екатеринослав. *Звезда* [Катеринослав]. 1925. № 853. 29 мая. С. 4.

24 О местных налогах и сборах. Обязательное постановление губисполкома по губфинотделу. № 259. *Известия*. Одесса. 1924. № 1469. 24 октября. С. 5.

25 Обов'язкова постанова Ч. 20 Миколаївського Окрвиконкому по Відмісгоспу від 9 квітня 1925 р. *Красный Николаев*. 1925. № 1278. 12 апреля. С. 6.

26 Офіційний відділ. Обов'язкова Постанова № 51. Первомайського Окрвиконкому від 11 серпня 1925 року. *Селянська газета* [Первомайськ]. 1925. № 117. 21 серпня. С. 4.

27 Об'явление. Мелитопольский Округной Отдел Местного Хозяйства. *Думка* [Мелітополь]. 1925. № 105 (568). 13 травня. С. 4.

28 Транспортнику тов. Бачманову. *Волинський пролетарий* [Житомир]. 1924. № 71. 28 марта. С. 4.

29 Зисерман Е. Доходы от торговли в бюджете Коммунодела. *Торгово-промышленный бюллетень Киевской товарной биржи*. 1924. № 208 (613). 17 сентября. С. 1.

півріччя 1924 – 1925 бюджетного року (Жовтень – Квітень)³⁰.

Відлунням суспільного невдоволення «собачим» податком став фельетон «Обложить!» у харківській газеті «Коммунист». Його автор «Вл. Павлов» з сарказмом звертався до авторів податкового зарахування собак до «малої худоби»: «кози, там, вівці, барани, свині... Записав. А ще? Собаку треба сюди ж. Також скотина же ж, не людина. Собаку припиши»³¹.

Не забарилася й реакція «верхів». 8 січня 1925 р у Харкові на засіданні ВУЦВК В. Чубар³² виголосив доповідь «Замітки про село», в якій, зокрема, озвучив питання утримання в селянських господарствах собак. Він зауважив, що Раднарком постановив розпочати рішучу боротьбу з прибудними собаками, «кусючими та лихими». Собак із селянських господарств, які вешталися вулицями без нашийників і неприв'язані, було прирівняно до бездомних. Власників собак за такі випадки планувалося штрафувати на 25 карб.³³

Далі В. Чубар з цього приводу зауважив: «Я зв'язую цю постанову з бюджетом, тому що вже занадто близькі ці дві статті: штрафи взагалі і штраф у 25 карб. (вартість корови) за прибудну селянську подвірну собаку. У розмовах зі мною селяни витлумачили цю постанову теж так само. Вони вважають, що це додатковий податок на собак, щоб почати оподаткування кішок. [...] Слід обережніш ставитись до селянства, не смикати його та не надуживати накладанням штрафів»³⁴.

Наприкінці червня 1925 р. у Харкові Наркомздор'я подав до Раднаркому УСРР доповідну записку «Про міри боротьби зі сказом». Що цікаво, найдієвішим заходом також пропонувалося «обкласти власників собак у місті [Харкові] податком, з тим щоб за рахунок цих коштів посилити загони з вилову й знищення бездомних собак»³⁵. Однак цей податок вже існував, принаймні з 1922 р. Сумнівно, щоби у Наркомздор'ї цього не знали. Очевидно, тут йшлося не про запровадження податку на собак як нового, а про суттєве збільшен-

ня його розмірів. 8 вересня 1925 р., коли ця пропозиція обійшла низку кабінетів і описала повне бюрократичне коло («за згодою Наркомздор'я, Наркомвну-справ та Нарком'юсту»), Наркомзем видав інструкцію «Про боротьбу зі сказом тварин, що набрав характеру справжнього громадського лиха». Цікаво, що ця всереспубліканська інструкція передбачала «обов'язкову реєстрацію собак», але слова «податок» у ній не знаходимо³⁶.

Для радянської влади найлегшим й перевіреним способом «випустити пар» була теза про те, що у «капіталістичних країнах ще гірше». Кампанія за вказівкою згори запускала одночасно у багатьох виданнях, наприклад, проти Польщі. Чого лише варті заголовки: «Налоговое бешенство польских панов. Плати за собаку, плати и за кошку»³⁷ чи «Под панским игом. Вакханалия налогов»³⁸.

Так 17 листопада 1924 р. харківська газета «Вечернее радио» розповідала про податкову вакханалію в «панській» Польщі. «На голову селян як з рога достатку сипляться все нові й нові податки, які необхідно сплачувати в найкоротші терміни, інакше з'являється поліція, яка приступає до непорядкового опису майна, а потім відвозить його невідомо куди; з-поміж інших [...] селяни платять податок на худобу, собак [...], а останнім часом уряд має намір ввести податок на котів»³⁹. Насправді ж податок на собак не був чимось новим для польських земель, бо його сплачували ще з 60-х років XIX ст. і в підросійській, і в південно-східній частині розділеної тоді Польщі.

12 лютого 1925 р. газета «Харьковский пролетарий», покликаючись на бесіди з якими-сь анонімними «політемігрантами», вдалася до вже відвертих нісенітниць: «у Польщі існує «собача арифметика»: за одну собаку треба платити 12 злотих, за дві собаки – 25, якщо немає собаки – 50, а якщо чотири – нічого»⁴⁰. Насправді у 1925 р. у м. Львові (де власне й визначалася податкова політика в т.зв. «Східних кресах» Речі Посполитої) за звичайного пса платилося 10 злотих, за мисливського – 20, за кожного другого звичайно-

30 Ця ж відомість поширювалася для заповнення у містах Бобринець, Ново-Миргород і Ново-Українка (зараз Кіровоградської обл.). Формуляр бланка див.: От Зиновьевского Окрфинотдела. *Червоный шлях*. 1924. Ч. 256 (853). Зіновівськ. 7 листопада. С. 6.

31 Павлов Вл. Маленький фельетон. *Обложить! Коммунист* [Харків]. 1924. № 124 (1315). 31 мая. С. 1.

32 Влас Якович Чубар (1891-1939) - видний український політичний і державний діяч, у 1925 р. член ЦК КП(б) України, член Політбюро ЦК КП(б) України, голова РНК Української СРР (1923-1934 рр.). Розстріляний у 1939 р. Реабілітований невдовзі після смерті Й. Сталіна, у 1955 р.

33 Замітки про село. Бюджет району [Доповідь Власа Чубаря на засіданні ВУЦВК]. *Вісти ВУЦВК* [Харків]. 1925. № 5. 8 січня. С. 2.

34 Ibid.

35 Епидемия бешенства. *Коммунист* [Харків]. 1925. № 136. 18 июня. С. 3.

36 Боротьба зі сказом тварин. *Вісти ВУЦВК* [Харків]. 1925. № 204. 8 вересня. С. 3.

37 Налоговое бешенство польских панов. Плати за собаку, плати и за кошку. *Красная армия* [Київ]. 1924. № 1092. 18 ноября. С. 1.

38 Под панским игом. Вакханалия налогов. *Вечернее радио* [Харків]. 1924. № 79. 17 ноября. С. 3.

39 Ibid.

40 В царстве “демократической” Польши. Из бесед с политэмигрантами. *Харьковский пролетарий*. 1925. № 34 (246). 12 февраля. С. 2.

го – 20 злотих, за третього – 30, за четвертого – 40 тощо⁴¹.

До репресивних заходів органи радянської влади вдавалися, коли встановлений місцевими губфінвідділами термін сплати податку минав. До справи брався фіннагляд разом із міліцією. Розпочиналися масові облави на неплатників і при виявленні таких затримували зі складенням протоколу і притягали до судової відповідальності згідно з 2-ю частиною ст. 79 Карного Кодексу УСРР⁴².

Обов'язкова постанова Харківського губвиконкому (№141) від 14 липня 1924 р. зобов'язувала всіх громадян м. Харкова, що мають собак, забезпечити їх нашійниками та номерами встановленого зразка, які належалося отримати в губфінвідділі (ГФВ) при сплаті місцевого збору з собак. Собак без нашійників і номерів вважали бродячими, вилловлювали й відправляли для знищення на утильзагод. Штраф за невиконання цієї постанови був вагомим – до 300 рублів⁴³. 16 вересня 1924 р. у Харкові також набула чинності постанова губфінвідділу про «Місцеві податки і збори на 1924-25 р.». Собак як «дрібну худобу» оподатковували розміром 20 коп на рік. Водночас уточнювалося, що «собаки, які належать робітникам та службовцям, від податку звільняються»⁴⁴.

У податковій політиці регіони рівнялися на Київ та Харків, бо, наприклад, на Полтавщині постановою місцевого губвиконкому (Ч. 241 від 14 листопада 1924 р.) також був затверджений податок «на 1924 – 1925-й бюджетовий рік в межах Полтавщини для збільшення місцевих коштів». За одну голову великої рогатої худоби належалося 2 крб на рік, а за «інших домашніх тварин, рахуючи й собак» – 20 коп. за рік. «Безумовному звільненню від податку підлягали родини громадян, які знаходяться на службі в Червоній армії та флоті, кількістю [...] трьох голів дрібної тварини на сім'ю»⁴⁵. Сплата мала здійснюватися двома частками у кожному півріччі, однак той же ж полтавський губфінвідділ невдовзі змушений був визнати, що «богацько платників одноразового податку на потреби населення, яке

потерпіло від неврожаю, не виплатило й доси першої половини цього податку»⁴⁶.

Щодо собачих реєстраційно-податкових жетонів УСРР цього періоду, маємо відомості про окремі екземпляри, що збереглися у приватних колекціях, або зрідка з'являються на світлинах у тематичних форумах. Впорядкованого каталогу стосовно них на сьогодні ще не має. Але навіть вони дозволяють простежити певні тенденції і витворити загальну картину. У 1923-1925 рр. мовою жетонів була російська.

У річищі короткотривалої політики «українізації», згідно з Постановою ВУЦВК і РНК УСРР № 202 від 30 квітня 1925 р.⁴⁷: «(п.2) усі зносини державних установ і державних торговельно-промислових підприємств на території УСРР провадиться українською мовою [...]»; (п.5) «усі акти публічно-правочого характеру, а також бланки, штампи, вивіски, етикетки то-що на території УСРР належить перевести ступнево, але не пізніш як 1-го січня 1926 року, на українську мову, з тим що надається право складати їх, поруч з українською мовою, також і російською мовою». Останнє уточнення призвело до неповного виконання цієї постанови у окремих регіонах України, здебільшого в зросійщених містах. Дійсно у 1926 р. вперше (!) з'явилися й принаймні до 1937 р. застосовувалися різноманітні україномовні жетони, зокрема, собачі реєстраційно-податкові.

Зважаючи на те, що влада на місцях мала певний ступінь самостійності у своїх діях, а також за відсутності єдиного чіткого розмежування повноважень у сфері реєстрації, оподаткування та лікування домашніх тварин, цим займалися найрізноманітніші органи. Так, наприклад, у Харкові, Житомирі, Полтаві та Миколаєві ця справа перебувала на балансі окружних та міських фінвідділів.

Круглий жетон з м. Харкова «Г.Ф.О.» (Горфинотдел) на перше півріччя 1925 р. ще російськомовний, як і овальний жетон «Х.О.Ф.О. 1925 – 1926 г.г.» (Харьковский Округной Финансовый Отдел)⁴⁸. Вже наступного податкового року вийшов україномовний жетон трикутної форми з написом по периме-

41 Згідно з ухвалою Тимчасової Ради міста Львова від 16 травня 1924 р. (Jedno z więcej interesujących posiedzeń Tymcz. Rady miejskiej // Chwila. № 1857. 17 maja 1924 г. – S. 8).

42 Об'явление Харьковского Губфинотдела №3. *Харьковский пролетарий*. 1924. № 145. 8 октября. С. 4.

43 Обязательное Постановление Харьковского Губисполкома от 14 июля 1924 г., № 141. *Коммунист* [Харків]. 1924. № 161. 16 июля. С. 4.

44 Местные налоги и сборы на 1924-25 г. [Харьков]. *Харьковский пролетарий*. 1924. № 126. 16 сентября. С. 3.

45 Постанова Ч. 241 Полтавського Губвиконкому по Губфінвідділу 14 листопаду 1924 року. *Більшовик Полтавщини*. 1924. № 14. 20 листопада. С. 4.

46 Ibid.

47 Постанова ВУЦВК і РНК УСРР № 202 від 30 квітня 1925 р. «Про заходи термінового переведення повної українізації радянського апарату». URL: https://uk.wikisource.org/wiki/ЗУРПСУУ/1925/1/26/Про_заходи_термінового_переведення_повної_українізації_радянського_апарату.

48 Див. № 2-3 у додатку.

тру: «ХАРКІВСЬК[ий]. ОКРФІНВІДД[іл]. за 1926 – 1927 р.р.»⁴⁹. Жетон з Харкова з написом «Х.О.Ф.В.» і «1928 Р.» також був україномовним⁵⁰. У Харкові ще реєстрували собак й у «Секції службового собаківництва при ТСОАВІАХЕМі» (україномовний жетон 1930 р.)⁵¹. Також україномовним є собачий жетон «М.О.Ф.В.» (Миколаївський Окружний Фінансовий Відділ) за 1928 – 1929 рр.⁵²

У м. Києві, Дніпропетровську, Одесі та Умані цим опікувалися міський та окружний комунгоспи. Так, у Києві вже з 1926 р. й, як мінімум, до 1930 р. маємо україномовні жетони (відповідно КМКГ та КОКГ). Щоправда, собачий жетон з Києва за 1927 – 1928 рр. взагалі «безмовний»⁵³. У Дніпропетровську в 1929 р. маємо російськомовний, а на податковий 1929-1930-й рік – україномовний (Д.К.Г. – Дніпропетровське Комунальне Господарство)⁵⁴.

У м. Одеса ще у 1930 р.⁵⁵ окружний комунгосп випускав російськомовний собачий жетон – «О.О.К.Х.» (Одесское Окружное Комунальное Хозяйство). 1930 г. «Регистрация собак»⁵⁶. Одночасно цікавий україномовний жетон маємо з м. Одеси за 1931-й рік (перекарбований у 1937-му році). При нагоді зауважимо, що це чи не єдиний поки що відомий собачий жетон з серпом і молотом як офіційною радянською символікою (на собачих жетонах її ніде не ставили). По-друге, український правопис тут збережено у його тодішньому варіанті: ТДОАВІАХЕМ (Товариство Допомоги Обороні, Авіації та Хемічному будівництву) («АвіАція» та «хЕмія», які пізніше були виправлені в українському правописі під російський варіант «авіація» та «хімія». Трапляються й жетони цього періоду з написом «ТСОАВІАХЕМ», де «С» це «Сприяння», що знову є більш наближеним до російського варіанту – «ОСОАВІАХІМ» (Общество Содействия Обороне, Авиации и Химическому строительству). – авт.). Написи на цьому ж жетоні «п/с СС» означають «питомник собак Службове Собаківництво». Чому цей жетон перекарбовували й повторно використа-

ли у 1937-му р.? Очевидно, що експеримент з українізацією поступово згорнули, бо подібні жетони за 1933 – 1935 рр. взагалі невідомі. Дефіцит нових жетонів змушував вдаватися до старої практики перекарбовування більш старих екземплярів.

Принаймні у 1930 – 1936 рр. в обігу перебували україномовні собачі жетони «Ум.К.Г.» (Уманське Комунальне Господарство) у м. Умані⁵⁷.

Газета «Діло» 20 травня 1930 р. повідомляла західноукраїнському читачеві, що «у СРСР завели новий податок для власників собак» (хоча насправді він був введений ще у 1922 р.). Далі уточнювалося, що він має ««клясовий» характер: 10 карбованців річно для пролетарів, а 20 карбованців для іншої кляси» (за одного пса)⁵⁸. Очевидно, йшлося про розмір податку конкретно на 1930-й рік.

Цікавий україномовний жетон з написом «Худоба. 1932 р.» походить із Полтавщини⁵⁹. Спосіб виконання традиційний для радянських жетонів цього періоду – тонке пресування. Розмір жетона відповідає собачим. Якщо ж взяти до уваги той факт, що у радянських розпорядчих актах собаки проходять як «мала худоба», можливо й собачий.

Далі був Голодомор 1932 – 1933 р., під час якого вищеописаних службових собак, разом із озброєними інструкторами-собаководами, радянська влада застосовувала для охорони сільських районів, полів і хліборобських культур, водойм тощо з метою запобігання викрадення продукції чи намагань населення забезпечити себе бодай якимись харчами. Собаки також допомагали виявляти нелегальні збірники харчових продуктів і допомагали затримувати людей, які намагалися втекти за межі оточеного військами НКВС району чи просто роздобути їжу для свого виживання⁶⁰.

Висновки. У 20-30-х роках в УСРР мала місце практика оподаткування власників собак. Причиною цього була необхідність обліку та реєстрації тварин через значну кількість бездомних собак та часті спалахи пошестей, зокрема сказу. Собак було внесено до катего-

49 Див. № 4 у додатку. Реєстраційний номер цього жетона - 12757 засвідчує значну кількість собак у населення Харкова у 1926-1927 рр.

50 Див. № 7 у додатку.

51 Див. № 13 у додатку.

52 Див. № 8 у додатку.

53 Див. № 5-6, 9-10 у додатку.

54 Див. № 11-12 у додатку.

55 Більш ранні екземпляри реєстраційно-податкових собачих жетонів з Одеси авторові невідомі.

56 Див. № 14 у додатку.

57 Див. № 16, 18 у додатку.

58 Ріжні вістки. *Діло* [Львів]. 1930. № 109. 20 травня. С. 4.

59 Див. № 12 у додатку. Був знайдений у Кобеляцькому районі Полтавської обл. України.

60 Про це більш докладно див.: Кульчицький С. Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид: мовою документів, очима свідків. Київ: Наш час, 2008. 237 с.; Пам'ять народу: геноцид в Україні голодом 1932-1933 років. Свідчення. Книга перша / Упорядн. О. Веселова, О. Нікілев; відповідальний редактор В. Смолій. Асоціація дослідників голодоморів в Україні; Фондація Українського геноциду; НАН України. Інститут історії України. Київ: ВД «Калита», 2009. 936 с.

рії «дрібна худоба». Відклався цілий пласт регулятивно-зобов'язувальних постанов влади стосовно цієї проблеми, які містили фіскальну, реєстраційну, санітарно-ветеринарну, суспільно-регулятивну, штрафну та інші складові.

Собачі реєстраційно-податкові жетони з українських міст цього періоду є свідками

епохи, історичними джерелами й артефактами одночасно. За екземплярами, що збереглися, знаємо, що у річці «коренізації» вперше як історичне явище мали ходження «україномовні» собачі жетони (1926 – 1937 рр.).

			
№11. Ж.О.Ф.О. (Житомирский Окружной Финансовый Отдел). 1923 г. Розмір - 33x33 мм. Метал - Мідь.	№12. Г.Ф.О. (Городской Финансовый Отдел). 1 полугодие 1925 г. [м. Харків]. Розмір - 30x30 мм. Метал - Латунь.	№11. 1929 г. ДНЕПРОПЕТРОВСК. РЕГИСТРАЦИЯ СОБАК. Розмір - 32x28 мм. Метал - Алюміній.	№12. Д.К.Г. (Дніпропетровське Комунальне Господарство). РЕЕСТРАЦІЯ СОБАК. 1929-1930 р.р. Розмір - 30x30 мм. Метал - Алюміній.
			
№13. Х.О.Ф.О. (Харьковский Окружной Финансовый Отдел). 1925-1926 рр. Розмір - 30x28 мм. Метал - Латунь.	№14. Харківськ[ий] Окр[ужний] Фін[ансовий] Відд[іл]. За 1926-1927 р.р. Розмір - 37x33 мм. Метал - Латунь.	№13. ТСОАВІАХЕМ. СЕКЦІЯ СЛУЖБОВОГО СОБАКІВНИЦТВА. м. ХАРКІВ. 1930 р. Розмір - 40x40 мм. Метал - Латунь.	№14. 1930 г. О.О.К.Х. (Одесское Окружное Комунальное Хозяйство). РЕГИСТРАЦИЯ СОБАК. Розмір - 40x40 мм. Метал - Латунь.
			
№15. I.VIII.[19]26. – I.VIII.[19]27. К.О.К.Г. [Київське Окружне Комунальне Господарство]. Розмір - 24x28 мм. Метал - Латунь.	№16. 1/8.[19]27. – 1/8 [19]28. [м. Київ]. Розмір - 25x25 мм. Метал - Латунь.	№15. 1937 р. [перекарб. з 1931 р.], п/с СС (питомник собак Службове Собаківництво). м. ОДЕСА. ТДОВАІАХЕМ. Розмір - 35x33 мм. Метал - Латунь.	№16. Ум.К.Г. (Уманське Комунальне Господарство). 1931 р. [перекарб. з 1930 р.]. Розмір - 36x36 мм. Метал - Цинк.
			
№17. Х.О.Ф.В. (Харківський Окружний Фінансовий Відділ). 1928 р. Розмір - 30x28 мм. Метал - Латунь.	№18. М.О.Ф.В. (Миколаївський Окружний Фінансовий Відділ). 1928-1929 р. Розмір - 35x27 мм. Метал - Латунь.	№17. ХУДОБА. 1932 р. (Кобеляцький р-н Полтавської обл.). Розмір - 39x39 мм. Метал - Латунь.	№18. УМ.К.Г. (Уманське Комунальне Господарство). 1936 р. Розмір - 34x34 мм. Метал - Латунь.

References:

- Hai-Nyzhnyk, P. (2006). Podatkova polityka Centralnoji Rady, uriadiv UNR, Ukrajinskoji Derzhavy, USSR (1917-1930 rr.) [Tax policy of the Central Rada, the governments of the Ukrainian People's Republic, the Ukrainian State, and the USSR (1917-1930 years)]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Postanova Rady Narodnyh Komisariv. Pro perelik chudoby, szczo pidliagaje opodatkuvanniu miscevyim podatkom [Resolution of the Council of People's Commissars. About the list of livestock subject to local tax]. (29.11.1922). *Visty VUCVK [News VUCVK]*, 269, 4. [in Ukrainian].
- Po Gubfinotdelu. Ob ustanowlenii okladnogo goda. Prikaz № 514. [According to the Gubfin Department. On the establishment of the salary year. Order No. 514] (30.12.1922). *Vestnik Kievskogo Gubispolkoma [Bulletin of the Kyiv Provincial Executive Committee]* (4.01.1923), 21, 2. [in Russian].
- Pro zachody poperedzhennia j borotby zi skazom sobak v m. Kyjivi ta ynsz. Miskych selytbach Kyivszczynty. Oboviazkova postanova Gubvykonkomu cz. 221 [About measures to prevent and combat dog rabies in Kyiv and others. urban settlements of Kyiv region. Mandatory Resolution of the Gub Executive Committee, Part 221] (19.09.1923 r.). *Vistnyk Kyivskogo Gubvykonkomu Rady robotnyczyh, selianskyh ta czervonoarmijskyh deputativ [Bulletin of the Kyiv Provincial Executive Committee of the Council of Workers', Peasants' and Red Army Deputies]*. (11.10.1923), 80, 1-2. [in Ukrainian].
- Opoviszczennia Czerkasskogo Okrfynotdela [Notification of the Cherkassy District Finance Department]. *Szlach revoluziji [The path of revolution]* (3.10.1923), 179, 4. [in Ukrainian].

6. Sobaczja registracija [Dog registration]. *Proletarij [Proletarian]*. (12.12.1923), [Charkiv] 35, 5. [in Russian].
7. Obiazatelnoje postanovlenie №101 Jelisavetgradskogo Okružhnogo Ispolnitelnogo Komiteta [Mandatory Decree No. 101 of the Elisavetgrad District Executive Committee] (2.11.1923). *Krasnyj Put [Red path]*. (3.11.1923), 252, 3-4. [in Russian].
8. Oficialnyj otdel. Prikaz №34 Doniezkogo Gubernskogo Ispolnitelnogo Komiteta (Po Gubfinotdelu) g. Bachmut (31.05.1923). *Verossijskaja koczegarka [All-Russian stoker]*. (6.06.1923), 81, 4. [in Russian].
9. Obiazatelnoje postanovlenije Charkovskogo Gubispolkoma [Mandatory resolution of the Kharkov Provincial Executive Committee]. №141. (14.06.1924). *Komunist*. (16.09.1924), 161, 4. [in Russian].
10. Mestnyje nalogi i sbory na 1924-25 g. [Local taxes and fees for 1924-25] // *Charkovskij proletarij [Kharkov proletarian]* (16.09.1924), 126, 3. [in Russian].
11. Postanova Cz.241 Poltavskogo Gubvykonkomu po Gubfinviddilu [Decree Ch. 241 of Poltava Gubvikonkom on Gubfinviddil] (14.11.1924). *Bilzovyk Poltavszczyzny [Bolshevik of Poltava region]*. (20.11.1924), 14, 4. [in Ukrainian].
12. Oboviazkova postanova №93 Poltavskogo Gubernijalnogo Vykonavczogo Komitetu [Mandatory Decree No93 Poltava Provincial Executive Committee] (27.06.1925). *Bilzovyk Poltavszczyzny [Bolshevik of Poltava region]*. (28.06.1925), 145, 4. [in Ukrainian].
13. O mestnych nalogach i sborach. Obiazatelnoje postanovlenije gubispolkoma po gubfinotdelu [About local taxes and fees. Mandatory resolution of the provincial executive committee for the provincial financial department]. № 259. *Izvestija. Odessa [News. Odessa]*. (24.10.1924), 1469, 5. [in Russian].
14. Transportniku tov. Baczmanovu [Transport worker Comrade Bachmanov]. *Volynskij proletarij. [Volyn proletarian]*. (28.03.1924), 71, 4. [in Russian].
15. Ziserman E. Dochody ot torgovli v biudzhete Kommunitdela [Income from trade in the budget of the Communal Department]. *Transportno-Promyslennyj Biuletěn Kievskoj tovarnoj birzhy [Commercial and industrial bulletin of the Kyiv Commodity Exchange]*. (17.09.1924), 208, 1. [in Russian].
16. Ot Zinovievskogo Okrfinotdela [From the Zinoviev Regional Financial Department]. *Czervonyj szlach [Red path]*. (7.11.1924), 256, 6. [in Russian].
17. Zamitky pro selo. Biudzhēt rajonu [Notes about the village. District budget] *Visty VUCVK [News VUCVK]*. (08.01.1925), 5, 2. [in Ukrainian].
18. Borotba zi skazom tvaryn [Fighting animal rabies]. *Visty VUCVK [News VUCVK]*. (08.09.1925), 204, 3. [in Ukrainian].
19. Nalogovoje beszenstvo polskich panov. Plati za sobaku, plati i za kozzku [Tax frenzy of the Polish pans. Pay for the dog, pay for the cat]. *Krasnaja armija [Red army]*. Kyiv (18.11.1924), 1092, 1. [in Russian].
20. V carstve „democraticzeskoj” Polszy. Iz besed s politemigrantami [In the realm of “democratic” Poland. From conversations with political emigrants]. *Charkovskij proletarij [Kharkiv proletarian]*. (12.02.1925), 34, 2. [in Russian].
21. Obiavlēnie Charkovskogo Gubfinotdela [Announcement of the Kharkiv Regional Financial Department] №3. *Charkovskij proletarij [Kharkiv proletarian]*. (08.10.1924), 145, 4. [in Russian].
22. Postanova VUZVK i RNK USRR [Resolution of the VUCVK and the RNA of the Ukrainian SSR. “About measures for the urgent implementation of the complete Ukrainization of the Soviet apparatus”] №202 (30.04.1925). https://uk.wikisource.org/wiki/ЗУПРСУУ/1925/1/26/Про_заходи_термінового_переведення_повної_українізації_радянського_апарату. [in Ukrainian].
23. Rizhni vistky [Different news]. *Dilo [Deed]*. Lviv. (20.05.1930), 109, 4. [in Ukrainian].
24. Dodatky [Applications]. Osobystyi fotoarkhiv Ovsinskogo J. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 25.08.2023

Схвалено до друку / Accepted: 17.11.2023